

SÜRREALISMIST SOTSIAALSE TUNDLIKKUSENI?

Kui Antonin Artaud 1926. aastal juhatas sisse Théâtre Alfred Jarry esimese hooaja, tegi ta samas ka lõpparve sürrealistidega. Võib ütelda, et Artaud' uus teatrikontseptsioon haakub kriitikaga endiste võitluskaaslaste aadressil, sest rohkem kui nende ühinemine kommunistidega põhjustas Artaud's pettumuse see, et sürrealistid ei soovinud minna piisavalt kaugelt: selle asemel et heita eemale kõik ühiskondlikud ja kirjanduslikud kujutised, võtsid nad omaks vihkamise diskursuse, mille tulemuseks oli kõigest ühe keelepruugi asendamine teisega, kodanluse diskursuse asendamine proletariaadi diskursusega. Nii ei jäänudki neil üle muud, arwab Artaud, kui liituda materialistliku ideoloogiaga, mille tulemusel nad ei saanudki näha armastuses enam suguaktist ega pääsenud inimhinge alateadlikku sügavusse, nagu nad olid algselt lubanud. Pildid julmuse teatris, mida Artaud asemele pakub, ei näita mitte ühe või teise koleda inimese hinge, vaid kole on iga inimese hing. Paraku arvasid sürrealistid ise end koledusest eemal olevat.

Isegi kui Artaud' kriitika võib tunduda põhjendamatult terav, osutab see probleemile, mis tänapäeva teatri ees sageli seisab – kuidas teha sotsiaalselt tundlikku teatrit? Kuidas kritiseerida näiteks globaliseerumist, raiskamist, totalitarismi või joomarlust ilma, et kritiseerija end pahedest väljapoole paigutamise ja naeruväärseks ei muudaks ja – mis hullem – mõne teise, veelgi ebameeldivama ideoloogia suuvoodriks ei hakkaks?

Teater ei saa tänapäeval toimida lammutava sürrealistliku jõuna. Hüüdes lavalt, et armastus on vaid suguühe, ei saavutata muud, kui kinnitatakse seda, mida need, kes teatris kunagi ei käi, juba nagunii normiks peavad, ehmatatakse ära need vähesed, kes armastusse veel usuvad, ja pannakse ülejäänud, kes instinktide olemust juba koolis on õppinud, õlgu kehitama. Lammutamise diskursusest on saanud üks valitsevaid ideoloogiaid, ja sellele omakorda vastandudes hakkaks teater juba ammu ära kulunud vorme taaskäitlema (mida meie kriitikud eufemistlikult „uue vindi pealekeeramiseks“ kutsuvad).

Lahendus seisneb teatris, mis ei ole millegi kujutamine, veel vähem kujutamise lammutamine. Mitte kole pilt iseenesest, vaid pildi tekkimine vaataja silme all, nagu ka tegelase süünd teatrilaval, garanteerib vajaliku sümpaatia, mis loob seoseid etendatava ja vaataja vahel ja väldib paralleele pärismaailmaga. Sülge pritsiva kuningas Ubu üliarmsus Tiit Ojasoo lavastuses on näiteks see, mis paneb vaataja pöörama pilgu mitte kuskil mujal elavate koletiste poole, vaid nende monstrumite poole, kes tema enese sees elavad.

Ent nagu meile kinnitab Artaud, pole teater ainult visuaalne pildimaailm: „Viisis, kuidas me püüame teatrit mõista, näib olevat ainult üks haavamatu asi, tundub olevat ainult üks tõeline asi – tekst. Kuid tekst, mis on iseseisev realiteet, mis eksisteerib eneses, mis püüab enesega, mitte tema vaim, mida me pole peaaegu üldse võimelised respektseerima; tekst, mis on lihtsalt lausumisest põhjustatud õhu liikumine.“ Jääb loota, et teater, pärast seda, kui ta on osanud vabastada pildid kujutamisest, suudab sedasama teha tekstiga. Ja pole mingit põhjust arvata, et ta ka mõlemat korraga ei suudaks.

TANEL LEPSOO